

[in nuce]

*Colecția de față adună
fragmente „veșnic verzi”
din cultura umanității,
împletind discursuri din artă,
literatură, științe sociale și
religie care constituie, dincolo de
renumele auctorial și de valoarea
pentru fiecare domeniu în parte,
pilde ale înțelepciunii
tuturor vremurilor.*

Critic erudit și
pamfletar de forță,
Paul Zarifopol
(1874-1934) a fost
un fin observator al
omului și al fibrei

care alcătuieste țesăturile sociale
profunde. Volumul de față cuprinde
eseuri care au rămas de o actualitate
acută, chiar și la aproape un secol
după ce au fost scrise. Corosiv și
doct, discursul aduce în fața
cititorului concepte esențiale pentru
morală și politica mai mult sau mai
puțin balcanice ale României
interbelice. Lumina în care ne sunt
prezentate tipul politic și geniul
organizator, de pildă, ne oferă atât
senzația unei glaciațiuni temporale,
cât și pe aceea a unei familiarități
inefabile.

*paul
zarifopol*

din registrul ideilor gingașe

DIN REGISTRUL IDEILOR GINGAȘE

Paul Zarifopol

Copyright © 2010 Editura **ALL**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ZARIFOPOL, PAUL

Din registrul ideilor gingașe / Paul Zarifopol:

București: Editura ALL, 2010

ISBN 978-973-571-975-3

82.09

Toate drepturile rezervate Editurii **ALL**.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată
fără permisiunea scrisă a Editurii **ALL**.

Drepturile de distribuție în străinătate aparțin în exclusivitate editurii.

All rights reserved. The distribution of this book outside

Romania, without the written permission of **ALL**,

is strictly prohibited.

Copyright © 2010 by **ALL**.

Editura **ALL**:

Bd. Constructorilor nr. 20A, et. 3,

sector 6, cod 060512 – București

Tel.: 021 402 26 00

Fax: 021 402 26 10

Departamentul distribuție: Tel.: 021 402 26 30; 021 402 26 33

Comenzi la: comenzi@all.ro

www.all.ro

Redactor:

Viorel Zaicu

Design copertă:

Alexandru Novac

din registrul ideilor gingașe

1926

PREFAȚĂ

Cred că se pot numi, cu aceeași dreptate, gingașe ideile care, în general, trebuie să fie cunoscute oricui vrea să treacă drept om cultivat, ca și acele despre care acest om trebuie să pomenească totdeauna cu deosebită băgare de seamă, dacă vrea să nu supere atenția societății unde, în chipul cel mai util și cel mai plăcut, i se adăpostește persoana și i se apără interesele.

Viața omului cultivat este grea astăzi. I se impune, des și sever, să cunoască lucruri noi și să vorbească despre dânsle elegant și sigur. Mai ales pentru tineri, obligația aceasta este constrângătoare. Pe cei maturi societatea nu-i silește, cu același zor ca pe tineri, la excese intelectuale. Conducerea afacerilor permite, în această privință, o dezinteresare care poate merge până la cea mai senină apatie; apoi, în tot cazul, rămân ceva idei cu care omul și-a ornat spiritul în tinerețe, și acestea, administrate prudent, pot face bune servicii până la anii venerabili.

*

Noutatea este una dintre valorile nediscutabile. Legile naturale ale atenției îi garantează cursul în toate domeniile vieții. Este o problemă de elementară

mândrie pentru omul cultivat să afle cât mai repede noutățile, și tot atât de repede să le adopte ori să le respingă. În viața culturală lucrurile sunt astfel dispuse încât, în mod obișnuit, află noutățile gata legate de aprobările și dezaprobările cuvenite. Desigur, rămâne loc destul pentru ca cei dificili să poată introduce mici modificări personale în aprobările și dezaprobările primite de-a gata; totuși, acest loc se micșorează simțitor prin intensificarea culturii, dar mai cu seamă prin accelerarea ei.

Timpul și puterile trebuie să fie economisite, iar obligațiile de cultură nu ne iartă să rămânem în urmă cu ideile. Datoria literaților e să ușureze publicului această economisire, în așa chip încât acesta să nu-și pună în primejdie cultivarea anuală, lunară, săptămânală sau zilnică.

*

Politica, morala și moravurile, arta, sportul, tehnica sunt materiile obligatorii pentru omul cultivat.

Cantitativ cel puțin, tehnica și sportul sunt în progres considerabil: ele au acum deplin prestigiu de salon, și devin amenințătoare pentru vechile materii culturale. Singură politica își păstrează, se înțelege, importanța nealterată. În vremurile noastre politica financiară primează: e rar astăzi omul cultivat care să nu aibă doctrină financiară. Morala, religia și arta – tradiționale

obiecte ale scrisului care se numește literar – se găsesc în relativă lăncezeală. Totuși, ele persistă a fi iritante și absorb încă destul timp și inteligență chiar și celor mai moderni oameni, cu tot disprețul sarcastic pe care-l aruncă la ocazie asupra lor fanaticii sportului și ai tehnicii. Când l-a supărat rău de tot o femeie, cel mai rece și mai mândru *sportsman* încearcă, vrând-nevrând, să gândească asupra crizei morale și asupra modernismului sexual, și cade în ispită să citească foiletoane sau chiar cărți pe care până atunci le ignora superb.

Și apoi o bună parte dintre femei au rămas aliate prețioase pentru literații care nu se pricep să scrie despre tehnică și sport. Atenția multor femei interesante și plăcute este, chiar astăzi, mult mai simțitoare când li se vorbește de artă sau de psihologia moravurilor decât dacă e vorba despre ultimele modificări ale motoarelor cu benzină. În sfârșit, trebuie observat că o expunere tehnică are, inevitabil, caracter autoritar, și adeseori dimensiuni indiscrete, ceea ce displace profund sexului care reprezintă încă, prin o durabilă tradiție, *l'esprit de finesse*. Astfel, neglijarea materiilor literare continuă a fi dăunătoare cel puțin intereselor sentimentale ale tânărului cultivat. E adevărat, pe de altă parte, că tot mai multe femei distinse cultivă, de exemplu, cu minunată ardoare, automobilismul; cu aceasta crește în sufletul lor o curiozitate multiplă și zeloasă pentru specialiștii acestui sport, indiferent de clasa lor socială. Conflictele rezultate din exagerarea unei asemenea curiozități

servesc fatalmente la alimentarea materiilor literare cu ingrediente noi. În acest chip se servesc unele pe altele și se împacă, pe ocolite și fără prealabilă înțelegere, interesele și pasiunile numeroase și diverse ale omului cultivat.

*

Între mijloacele de a produce noutatea sau – ceea ce practic e totuna – sentimentul noutății este și reînvierea unor forme de gândire vechi care lungă vreme s-au odihnit, neglijate de atenția publică. În acest scop, atitudinea logică și elegantă este aceea a pocăinței. Se indică firește în asemenea caz să ne arătăm pătrunși de părere de rău pentru uitarea de care ne-am făcut vinovați față cu ideile și moravurile strămoșești.

Revenirea la idei și obiceiuri vechi, pe care le-ai uitat sau chiar le-ai prigonit, se poate opera dintr-odată, ca sub o inspirație bruscă și misterioasă. Așa procedează oamenii cu temperament: ei au eleganța dezinvolturii. Alții, firi adânci și potolite, preferă să-și prezinte convertirea ca rod substanțial al unor studii și meditații lungi și anevoioase. În toate timpurile se întâlnesc amândouă speciile de convertiți, iluminați și meditativi. Convertirile foarte rezezi – așa cum se întâmplă ele în politică, de exemplu – erau socotite, pe vremea burgheziei raționaliste, puțin elegante. Dar, sub influența unor filosofii moderne care au răsturnat valorile, s-a ajuns a

se considera inconsecvența și izbucnirile neraționale ca eleganță supremă a spiritului și a caracterului.

Există totuși încă oameni care prețuiesc consecvența și privesc neîncredători transformările prea vioaie ale spiritului, tot așa cum judecă de prost-gust schimbarea indiscretă a portului și a manierelor exterioare. Printre oamenii de acest fel se vor întâlni, cred, cetitorii cei mai potriviți ai acestui volum.

*

Evident, vremile de astăzi obligă clasa burgheză să-și revizuiască ideile.

Unii vor ca burghezia să adopte simplu toate concepțiile împotriva cărora această clasă a luptat altădată. Această revenire nervoasă și grăbită la credințe și metode de viață din trecut se proclamă astăzi cu zgomotoasă pompă. Dar pompa și zgomotul nu sunt semnele unice, nici cele mai sigure, după care să se evalueze vitalitatea adâncă și reală a unor curente de idei. Oamenii care n-au spiritul nervos-imitator, nici înjosit de apetituri și vanități particulare, se țin, în chip firesc, departe de grosolăniile modelor intelectuale sau politico-sociale. Singură atenția acestor oameni m-a interesat și mi-a călăuzit scrisul.

Mobilitatea zăpăcită și caraghioasă, ca și imitația promptă și de comică fatalitate constituie grația amuzantă a unei specii animale care seamănă ridicul cu a

noastră. La oameni inconsecvența săltăreață, răsturnarea ușuratică a convingerilor, împreunate cu imitația nestăpânită, nu sunt decât reflexe dizgrațioase, dacă nu și degradante, ale mobilității acelei specii ce pare destinată să parodieze omenirea sau, câteodată, să facă din omenire o parodie a ei.

TIPUL POLITIC

În înțeles psihologic și social se poate numi politică orice sistem de fapte și intenții prin care cauți a impune – până la totală substituie, dacă se poate – voința ta voinței altuia. Uzul comun, care ține seama numai de intensitatea și generalitatea efectului practic, reduce înțelesul politicii la activitatea de stat și pentru stat. Dar orice minte normală poate vedea că aceleași motive și atitudini cu aceleași metode și rezultate se constată indiferent dacă conflictele de voință se întâmplă între mucoși din clasele primare, între mahalagioaice de temperament, între dame care patronază opere umanitare rivale sau între Napoleon și Europa ori între Mussolini și orașul Danzig.

În orice situație politică, astfel definită, metodele pentru realizarea substituirii de voință despre care vorbim sunt aceleași: pumnul, completat cu diverse aparate artificioase care-i imită efectele, intensificându-le minunat; zbierățul viguros, adică forma cea mai perfectă a limbajului intuitiv – mijloc de comunicare incontestabil superior limbajului rațional, totdeauna migălos și tardiv; în sfârșit, amenințarea și făgăduința, sublima pereche clasică de argumente sentimentale, al căror efect prompt este totdeauna asigurat, dacă sunt prezentate într-un stil absolut metaforic și hiperbolic.

Toate acestea, susținute și împlinite prin eliminarea cât mai desăvârșită a motivelor și faptelor care le-ar slăbi efectul; fiindcă aceste metode trebuie să rămână product curat al silei sau al unei sugestii cât se poate mai puțin intelectuale.

Din ierarhia naturală a trebuințelor și, prin urmare, a poftelor omului, rezultă că politica – în înțelesul curent, adică activitatea de stat – coincide în bună parte cu ceea ce, în știința economică, se numește distribuția bunurilor. În faptă așadar, tipul politic este o ființă care, prin calitățile sale materiale și sociale, se afirmă cu deosebire destoinică a pune stăpânire pe bunuri produse prin activitatea specifică altor tipuri umane. Așa a fost de la origini. Numai că la început raporturile acestea erau simple și perfect transparente, iar astăzi, peste măsură complexe și greu de pătruns. În cazul antropofagiei, la care este totdeauna cuminte să recurgem pentru a înțelege raporturile cele mai comune dintre oameni, învingătorul devine bărbat politic prin însuși faptul învingerii, iar învinsul, adversarul politic de adineaori, devine simplu bun de consumație și cade sub guvernarea celui care l-a doborât, iar acesta îl administrează, din momentul în care începe să-l rupă în bucăți, până la ultima fază a digestiei. De la acest caz cu totul luminos în esențialitatea lui general umană, până la diversitatea vieții politice moderne, natura fundamentală și poziția caracteristică a tipului politic rămân aceleași: ele regulează împărțirea și consumarea valorilor

născute prin fapta altor tipuri psihice și sociale. Tipul politic are așadar slujba cu deosebire nobilă de a pune stăpânire pe produsele materiale ori intelectuale ale unor activități radical deosebite de politică, pe care le putem numi pe scurt activități tehnice; iar operațiile prin care se perpetuează această stăpânire se numesc, cu un termen solemn, organizație socială și de stat.

Să nu se grăbească, mă rog, cetitorul a scoate, din cele scrise până aici, concluzii ponegritoare asupra oamenilor politici. Tipul politic pur nu este ființa simplu hrăpăreață pe care prea lesne și-o închipuie uneori prostimea necăjită.

Trepădușul electoral, reporterul ignar și neastâmpărat, șeful de cabinet servil și obraznic ori alte asemenea încarnări de elementare apetituri nu sunt și nu devin tipuri politice, chiar dacă ajung și rămân la nivelul ministrabilității și la un regim susținut de icre moi, șampanie, automobil și dame de nediscutată marcă. Tipul cu adevărat politic gustă, se înțelege, ca oricare altul, din aceste realități, care oricum n-au direct de-a face cu viața de stat, dar fără a se putea opri la dânsule; pentru că lui îi este cu deosebire dat, nu să se bucure de anume realizări ale vieții sociale, ci să dorească cu sete nestinsă a le stăpâni pe toate. Nu obiectul stăpânit, ci stăpânirea este ținta voinței politice. Să poruncești și să fii ascultat fără împotrivire, să fii admirat și lingușit cu cea mai fanatică stupiditate, să te răzbuni așa ca să îngrozești și pe cele mai plecate dintre slugile tale, să dobori și

să strivești pe acel care-ți stă împotriva, până la a-i lăsa numai putere ca să-și înghită otrava fără seamăn a înfrângerii celei de pe urmă – din aceste voluptăți de o grozavă simplitate se țes visele și se realizează paradisurile creaturii politice.

Dar această elementară sete de stăpânire și trebuința aceasta naiv-sălbatică de a supune și a smulge aprobare și admirație fără margini sunt, în grad divers, atribuitele cele mai comune ale animalului prin excelență social. De aceea este atât de comună evlavia pentru tipul politic și râvna către dânsul. Numai tipului politic i-au dat oamenii din toate vremile, cu toată inima, brevetul de *om mare*. În cultul lui suntem crescuți; lui i se închină cârticica simplistă de istorie națională din clasa primară, ca și tratatul pompos de istorie universală de unde cetățeanul matur își completează cultura generală. Câte amănunte din dezvoltarea științei și a tehnicii află școlarul în cărțile hotărâte să-i vorbească tocmai de specia noastră considerată în afară și mai presus de animalitate? Ce știe el despre ostenele atât de straniu ingenioase, despre toate drăciile profunde și curioase cu care a întâmpinat omul greutatea perfidă ale realității? Însă trântele gălăgioase, tragerile pe sfoară solemne, tot bagajul mahalagismului uriaș al vieții politice trebuie învățat bine pe dinafară; pentru că năzbâtiile crude, viclene ori brutale ale creaturii politice sunt tocmai pe potriva sufletului oricărui exemplar al speciei, pe când

istetețimea tehnică și teoretică este un joc pe care rar nu-mai îl face natura cu unele dintre aceste exemplare.

Nu toți acei care nu domnesc și nu se bat pentru domnie, și nici toți acei care produc valori materiale, științifice ori artistice, pot fi trecuți cu strictă dreptate la categoria pe care am numit-o tipul tehnic. Mulțimea mare lucrează în aceste domenii nu din necesitate interioară, ci din întâmplare și prin constrângere socială. Dimpotrivă, politica este vocația naturală a majorității umane. Din impuls imediat, aproape orice om pofteste și practică cu deliciu funcțiunea de stăpân; aproape oricui îi vine numaidecât bine să recurgă la siluire; să caute lacom admirația ori teama smerită și aprobarea fără rezervă a cât mai multora dintre cei cu care are a face. Succesul politic este acea valoare socială pe care gloata o înțelege mai deplin, la care jinduiește mai tare. Între toate satisfacțiile direct izvorâte din viața socială, cele mai palpabile și mai comun accesibile sunt sentimentul puterii și gloria, fie ele realizate într-un fund de mahala ori pe continente întregi. Și aceste satisfacții groase sunt însăși condițiile psihologice cele mai generale ale sociabilității.

Tipul eminent politic consideră ca subalterne orice alte activități în afară de a sa proprie – celelalte sunt meserii, numai a lui singură este o demnitate. În îngâmfarea celor mai de rând părtași ai puterii publice, mai mult ori mai puțin prostește purtată, ca și în brutalitățile prototipice ale lui Bonaparte, care l-a maltratat

în public pe bătrânul Lamarck până l-a făcut să plângă, iar pe istoricul Volney l-a trântit în nesimțire cu un picior în burtă, creatura politică își arată și își justifică caracteristic superioritatea specifică de care se simte plină.

Pe scurt, am numit tehnică orice activitate producătoare de valori materiale, ori științifice, ori artistice. Tipuri cu adevărat tehnice sunt, în înțeles psihologic, numai acei indivizi care, prin naturală pornire, inventează valori științifice, artistice sau industriale, și sunt absorbiți cu autentică dragoste în munca prin care se creează astfel de bunuri. Mulțimii, care prin constrângere socială și din întâmplare numai servește să multiplice prin imitație rezultatele acestei inventivități, nu i se cuvine, strict psihologic, locul pe care l-am atribuit tipurilor inventive. Această mulțime se compune din tipuri natural politice, oprite, din silă socială, să-și manifeste deplin și efectiv caracterul lor adevărat. Când oameni foarte ageri au spus că lenea este patima absolută, ei s-au gândit, îmi închipui, numai la activitățile acele pe care le-am pus aici în opoziție cu politica, fiindcă numai acolo masa oamenilor se arată leneșă din fire, dar nicidecum în ce privește setea de putere și procedările elementare cu care ea se satisface.

În creația științifică, artistică sau industrială nu este loc pentru minciună, nici pentru bătaie, nici pentru zbieț: numai copiii, nebunii și sălbaticii pot recurge la atitudini și procedări politice față cu realitățile materiale

ori spirituale, considerate ca obiecte de înțelegere sau ca material de creație sensibilă. Sufletul omului tehnic neapărat se organizează într-un fel cu totul deosebit de cel al omului politic, și tinde a se opune cu atât mai exclusiv acestuia, cu cât el însuși este mai viguros diferențiat. În omul tehnic se realizează o ființă energic deosebită de animalele violente care formează masa speciei. Oricât de rari sunt indivizii care întrupează această ființă nouă, oricât de puternic apare încă animalul violent, viclean și hrăpăreț chiar în majoritatea oamenilor de tip tehnic, hotărât este că doar în sânul acestui tip se întâlnește ființa nouă, specific omenească. Politica este însăși perpetuarea barbariei originare. Stăpâni ori stăpâniți, aceleași porniri primitive inspiră voințele celor mulți. Singur tipul tehnic reprezintă emanciparea autentică de această primitivitate: el constituie excepția adevărată în nivelul comun al speciei, fiindcă doar el este o ființă nouă, care nu poate încăpea în cadrele animalității, pe când creatura politică, cu psihologia ei redusă la varietățile simplei violențe și simplei viclenii, rămâne o anexă zoologică.

*

Mérimée scria, din observație proprie, astfel: „Lord Palmerston are siguranța unui vechi ministru și gustul de aventuri al unui școlar. Îmi pare foarte nesocotit, încrezător în steaua lui și cu totul fără scrupule. Ar

răsturna lumea ca să aibă un succes de elocvență în parlament. Are toate prejudiciile și toate ignoranțele lui John Bull, îndărătnicia și îngâmfarea acestuia.” Iar despre Gladstone: „Îmi pare în unele privințe un om de geniu, în altele un copil. Copil, om de stat și nebun, din toate acestea este câte ceva într-însul.” Deunăzi reproduceau ziarele un portret al lui Lloyd George, schițat de nu știu care ziarist sau politician englez; acest autor se arăta cu deosebire impresionat de ușurința cu care premierul Angliei apucă, aruncă și întoarce ideile, de vioiciunea cu care își afirmă și își anulează atitudinile.

Am dat cele două constatări dintâi pentru că sunt făcute de unul dintre cei mai ageri și mai lucizi europeni ai vremurilor noastre; și le-am dat pe toate trei fiindcă se referă la oameni politici ai unei nații care nu se remarcă prin excese de vioiciune de niciun fel. Altminteri, se poate înțelege și fără vreun exemplu că mobilitatea infantilă, latentă ori manifestă, trebuie să fie caracterul natural al creaturii politice. Voința în plină libertate n-are nevoie să fie decât mehenghie; încolo ea se dispensează, natural și avantajos, de orice rigoare, consecvență și răspundere specific intelectuală.

Prințul Ludwig Windischgraetz, bărbat politic și fost ministru al Ungariei, istorisește următoarea întâmplare teatrală de o stranie frumusețe. Într-un salon închis al unui mare hotel din Budapesta, Tisza avea să prânzească cu câțiva prieteni politici. „Când am sosit”, spune Windischgraetz, „l-am găsit pe Tisza dezbrăcat de